

EUROPOS SAJUNGA IR RUSIJA: KĄ REIŠKIA „IR“?

RAIMUNDAS LOPATA

Straipsnyje analizuojami Europos Sąjungos (ES) ir Rusijos santykiai aiškinantis, koks konceptualus ir praktinis krūvis Vakaruose suteikiamas jungtuku „ir“ interpretuojant bei realiai konstruojant ES ir Rusijos santykius. Bendro pobūdžio atsakymas – šie santykiai intelektualiai paremti ir praktikoje yra modeliuojami atsispiriant į vadinamąją „engagement“ o“ doktriną – neblogai žinomas. Tačiau bendro pobūdžio atsakymas nepašalina problemos, kodėl iki šiol Vakaruose ginčijamasi dėl „engagement“ o“ taikymo Rusijos atveju perspektyvos?

Analizė atskleidžia ES (Vakarams) būdingų požiūrių į „engagement“ o“ doktriną Rusijos atžvilgiu ypatumus ir jų koreliaciją su dabartiniais „engagement“ o“ dalyvių kultūriniais ir politiniais tapatumais.

Vakaruose jungtuku „ir“ pabrėžiamas Europos Sąjungos ir Rusijos santykis yra interpretuojamas trejopai. Aiškinimų įvairovė stimuliuoja sudėtinga istorinių, vertybinių ir pragmatiniais vadinamų veiksmų, iki šiol dariusių įtaką Europos ir Rusijos santykių raidai, sąveika ir skirtingi požiūriai į bendradarbiavimo perspektyvas ateityje. Svarbus aiškinimų įvairovės šaltinis yra ir skirtingos Eurazijos žemyno būsimo geopolitinės raidos vizijos.

Akivaizdi ir dar viena aplinkybė, o būtent tai, kad analizuojamo ES ir Rusijos „engagement“ o“ kryptį labai stipriai paveiks jo dalyvių kultūrinio ir politinio tapatumo paieškos.

Raimundas Lopata – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorius (el. paštas: raimundas.lopata@tspmi.vu.lt.).

© Raimundas Lopata, 2010

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. birželio 2 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2010 m. rugpjūčio 16 d.

Ivadas

Atsivertę „Lietuvių kalbos žodyną“ išvystume paaiškinimą, kad jungtukas „ir“ vartojamas atskiriems žodžiams, sakinio dalims ir sakiniams jungti ar pabrėžti, iškelti¹. Vertinant sintaksės požiūriu akivaizdu, ką mūsų atveju šis jungtukas jungia ir pabrėžia. Tačiau tai, kas akivaizdu sintakse, ne visada būna aišku politikos mokslams bei tarptautiniams santykiams. Tarptautiniuose santykiuose nėra pamiršdami kalbinės ir diplomatinės semantikos neatitikimai. Ši aplinkybė dažnai primenama humoristiškai, esą diplomatas, tardamas „taip“, galvoje turi „ne“. Iš tikrųjų humoras slepia ne tiek labai konkrečius diplomatinės praktikos atvejus, kiek politinį ir akademinį reikalavimą skrupulingai aiškintis kontekstą ir net intonaciją, kur bei kaip ištartas ar net įrašytas kiekvienas žodis. Reikalavimas neaplenkia ir „ir“.

Vienais atvejais „ir“ jungia: „Lietuva ir Lenkija yra Europos Sąjungos (ES) narės.“ Kitais – atskiria. Politiniame kontekste, sakant „mes ir jie“, „ir“ paprastai atskiria politinius tapatumus. Čia panašiai kaip su skyrybos ženklu – brūkšniu. Tarptautiniuose santykiuose brūkšnys labai dažnai simbolizuoja jungtį, o ne atskirtį. Štai ne taip seniai pasirodžiusi net aštuonių Vakarų valstybių „smegenų centrų“ ir atitinkamų užsienio reikalų žinybų paruošta studija buvo pavadinta „Petys į petį: proveržis JAV – [brūkšnys] ES strateginei partnerystei“². Nors iš esmės studijos tikslas buvo pateikti rekomendacijas, kaip neutralizuoti faktiškai atsiskleidusią JAV ir ES atskirtį.

Šiame kontekste natūraliai kyla klausimas – koks konceptualus ir praktinis krūvis Vakaruose suteikiamas jungtukai „ir“ aiškinant bei realiai konstruojant Europos Sąjungos ir Rusijos santykius? Bendro pobūdžio atsakymas – šie santykiai intelektualiai paremti praktikoje ir yra modeliuojami atsispiriant į vadinamąją „engagement'o“ doktriną

¹ *Lietuvių kalbos žodynas*, < <http://www.lkz.lt/startas.htm> >.

² Hamilton D., Burwell F. (Lead authors), *Shoulder to Shoulder: Forging a Strategic U.S. – EU Partnership*, Atlantic Council of United States et al., 2009. 84 p.

– neblogai žinomas³. Tačiau bendro pobūdžio atsakymas nepašalina problemos, kodėl Vakaruose iki šiol ginčijamasi dėl „engagement’o“ taikymo Rusijos atveju perspektyvos? Straipsnio tikslas – atskleisti ES (Vakarams) būdingų požiūrių į „engagement’o“ doktriną Rusijos atžvilgiu ypatumus ir jų koreliaciją su dabartiniais „engagement’o“ dalyvių kultūriniais ir politiniais tapatumais.

1. Istorinis rakursas

ES (Vakarams) būdingų požiūrių į santykius su Rusija sklaidą aiškintis derėtų pradėti nuo istorinio rakurso. Jis aptinkamas visose pagrindinėse dabartinio santykio – ES ir Rusija – interpretacijose.

Ką šis rakursas atskleistų?

Pirmiausia, jis liudytų, kad amžių tėkmėje tai Europa ėjo į Rusiją, tai Rusija ėjo į Europą. Šį procesą rusų politologas Andrejus Piontkovskis, tarsi sekdamas Umberto Eco „Fuko švytuokle“, yra pavadinęs meilės ir neapykantos švytuokle ir netgi suskaičiavęs, kiek kartų ji svyravo. A. Piontkovskio nuomone, nuo XV–XVI a., t. y. nuo Ivano III laikų, daugiau nei 25 kartus⁴. Rusų politologas atskaitos tašku pasirinko Maskvos didįjį kunigaikštį Ivaną III, kuris 1472 m. vedė Sofiją Paleologę, Bizantijos imperatoriaus Konstantino XI dukterėčią, pasiskelbė Rusios caru ir pasirinko dvigalvį Bizantijos herbo erelį Rusijos herbu. Istorinis dvigalvio erelio atsiradimo faktas šiandieninėje Rusijoje gimdo įvairovę anekdotų, klausiančių – kas gi paskatino Ivaną III pasirinkti dar ir Dmitrijumi Medvedevu – Vladimiru Putinu?

Suprantama, mums rūpi ne anekdotų, o A. Piontkovskio meilės – neapykantos švytuoklės prigimtis. Bendražmogiškai vertinant, keli svyravimų ciklai į vieną ir į kitą pusę paprastai baigiasi arba savižu-

³ Pavyzdžiui, žr. Roberts C. A., *Russia and the European Union: The Sources and Limits of „Special Relationships“*, Strategic Studies Institute, 2007. 141 p.

⁴ Piontkovsky A., *Russian Identity*, Hudson Institute, 2008, p. 24.

dybe, arba žmogžudyste. Tačiau visai kas kita, jei tie svyravimai nesiliauja. Nevalingai esi priverstas galvoti, kas tuos svyravimų ciklus palaiko?

Verta prisiminti dar vieną rusą – poetą Fiodorą Tiutčevą ir jo plunksnai priklausančią chrestomatine tapusią eilutę: „Umom Rosiju ne poniat, v Rosiju možno tolko verit“ („Protu Rusijos nesuvoksi, Rusija galima tik tikėti“). Nenuostabu, kad, atkakliai laužant galvas prie pirmosios eilutės dalies, antroji liko dėmesio nuošalyje. O juk antroji ir reikalauja paklausti iš esmės – kodėl taip ilgai tikima Rusija?

Regis, bene svarbiausia tokio tikėjimo priežastis – tarptautinėje bendruomenėje vis dar vyraujantis įsitikinimas, kad be Rusijos neįmanoma Europos saugumo architektūros visuma. Rusija yra laikoma būtina Senojo žemyno veikėja.

Rusija prisidėjo prie vadinamojo Europos koncerto bent jau XIX a. pradžioje Vienos kongrese, kur jai buvo suteikta legitimu teisė palaikyti tvarką žemyne. Beje, iš karto po to, kai rusų kazokų arkliai smagiai prakaukšėjo Paryžiaus gatvėmis. Vėliau Europą ne kartą krėtė drebulys nuo galimybės rusų kareiviams žygiuoti kone iki Lamanšo. Nerimą stengtasi pašalinti – XIX a. antroje pusėje suvienytos vokiškosios žemės ir taip užsitikrinta stipri smogiamoji jėga. Tiesa, netrukus paaiškėjo, kad ši galia pati kelia grėsmę. Žymusis Vokietijos suvienytojas princas Otto von Bismarckas į priekaištus, esą Berlynas elgiasi neeuropietišškai, ciniškai klausdavo: o kas ta Europa?⁵ Vargu ar galėjo būti kitaip. Kol tarptautinius santykius grindė mechaninė galios pusiausvyra ir vadinamosios nulinės sumos žaidimai, tol bandymai suvienyti Europą buvo nesėkmingi. Viena ryškiausių nesėkmių – 1938 m. sprendimai Miunchene. Vakarų Europa, vykdydama vadinamąją pataikavimo („appeasement“) politiką A. Hitlerio atžvilgiu, pamėgino pašalinti Rusijos veiksnį ir labai brangiai už tai sumokėjo.

⁵ Laurinavičius Č., „Europai vertėtų atsakyti užsitęsusio tikėjimo Rusija“, Laurinavičius M., Lopata R. (sud.), *Tarptautinė politika: komentarai ir interpretacijos*, Vilnius, 2002, p. 242.

Rusai prie Lamanšo sąsiaurio nepasirodė, tačiau jie peržengė Elbę ir be skrupulų įsivertino Vidurio Europoje. Kaip Vakarų protestas prieš Rusijos plėtotę kilo šaltasis karas. Karštojo karo atsisakyta, nes nesugalvota, kuo pakeisti rusiškąjį veiksnį. Kaip 1946 m. savo garsiojoje „ilgojoje telegramoje“ rašė George'as Kennanas, su sovietine Rusija draugauti arba net megzti strateginę partnerystę – neįmanoma. Tačiau jis nepasisakė ir už konfrontaciją. To padarinys – garsioji sulaikymo („containment“) doktrina. Ji priklausomai nuo istorinės specifikos įgaudavo skirtingas formas⁶. Joje vietos surasdavo ir kietas, beveik idealistinis spaudimas, paremtas ideologiniu bei branduoliniu šantažu, ir nuosaikesnis balansavimas, pasireiškęs atšilimo („détante“) euforijomis bei neva politika nekvepiančiu Europos ir sovietų Rusijos ekonominiu bendradarbiavimu, kartu ir dujų srityje. Kitaip tariant, šaltasis karas užtikrino tarptautinei sistemai tam tikrą stabilumą ir stiprino nuostatą, kad Europos saugumas negalimas be Rusijos.

Teisybė, dar būtina pasakyti, kad NATO, Europos Bendrijų sukūrimas, demokratizacijos pašalinta vokiškoji grėsmė tuo pat metu laipsniškai plovė Rusijos poreikio pamatus. Pagaliau demokratiavimo banga sukėlė šaltojo karo griūtį, o Vakarų veikiama Rusija (SSRS) patyrė sisteminę krizę.

Tačiau nuo vadinamojo perėjimo laikotarpio į ją tebežiūrima kaip į labai svarbų veiksnį Europos saugumo architektūroje. Formaliai vertinant, toks požiūris dabartinėje tarptautinėje praktikoje pasireiškia vadinamąja pririšimo, su(si)rišimo („engagement“), o jei norite – sužieduotuvių doktrina. Būtent jų – praktikos ir doktrinos – atžvilgiu ir verda interpretacijų kova.

⁶ Janeliūnas T., Lopata R., *Šaltasis karas: tarptautinė sistema ir Europos politika*, Vilnius: VU leidykla, 2008, p. 40–42; Lopata R., „Kaip derėtų elgtis su Rusija?“, *Polilogija* 1 (49), 2008, p. 146.

2. *Trys interpretacijos*

Šioje kovoje sąlygiškai galėtume išskirti tris stovyklas: optimistų, nuosaikiųjų ir skeptikų. Tai – apibendrinantys, idealūs, pagal tikėjimo „engagement’o“ sėkmę laipsnį skirstytinų interpretacijų ir tarptautinių praktikų pavadinimai⁷.

Optimistai, regis, remiasi XX a. pradžioje išsakytais pranašavimais, esą Rusijos įsitraukimas į europinę politiką turės dvejų padarinių. Jos įtaka peržengs tuometinės imperijos ribas ir išplis didelėje Europos dalyje. Tačiau, tiesiogiai susilietusi su Vakarų Europos demokratija, Rusija ne tik bus priversta pripažinti laisvą tautų apsisprendimą, bet ir pati užsikrės demokratijos bacila. Amžiaus pabaigoje Rusija pasiskelbė pripažįstanti laisvą tautų apsisprendimą, tačiau jos ir Europos konvergencija, kaip tikėjosi radikaliausi optimistai, neįvyko. Demokratijos bacila Rusijos nebeperdo, nors Maskva nuolat reiškia norą tapti Vakarų dalimi.

Pasak optimistų, tą norą atskleidžia Rusijos artėjimas prie Europos per ekonominę kooperaciją, siekius sukurti bendrą ekonominę erdvę, sutikimą bendradarbiauti teisingumo, laisvės ir žmogaus teisių srityje, planus patvirtinti ES ir Rusijos modernizacijos partnerystę. Rusija deramai suvokia ir bendradarbiavimo su ES strateginę sritį: galimą koliziją su islamo pasauliu, Kinija ir pan. „Toks Rusijos artėjimas Europos link naudingas visiems, – aiškina optimistai. – Rusijai tai – proga tapti Vakarų dalimi. Europa gautų patikimą žaliavų tiekėją ir dideles rinkas. JAV „užvaldytų“ Rusiją per Europą. Kitaip tariant, su Rusija, kaip Europos dalimi, būtų galima susitarti kur kas lengviau

⁷ Pavyzdžiui, Edwardas Lucasas dažnai pateikiamas kaip „engagement’o“ skeptikas, nors jis pats save priskiria prie realistinių optimistų kritikų. Pasak E. Lucaso, „Senasis Šaltasis karas nesugrįš, analogijos su juo yra anachroniškos ir pasenusios. Tokios pačios yra ir jį sekusios rožinės nuotaikos. Pražūtingiausia išorinio pasaulio padaryta klaida po 1991 m. – manymas Rusiją tapus „normalia“ valstybe. Žvelgiant naiviai ir geraširdiškai, visos kylančios problemos yra tik menki kelio nelygumai [...]. Tokia mintis visada buvo optimistinė, bet dabar ji atrodo tiesiog fantastinė“. Žr.: Lucas E., *Naujas Šaltasis karas: Kremliaus kelijama grėsmė Rusijai ir Vakarams*, Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 21.

negu iki šiol. Taigi tarsi būtų įgyvendintas ketvirtosios Prancūzijos respublikos prezidento generolo Charles de Gaulle, siekusio geopolitiškai suvienyti Europą ir SSRS, planas.⁸ O tokiame kontekste visai kitaip atrodytų ir kito Prancūzijos prezidento – Nicolas Sarkozy – parduodami Rusijai modernūs karo laivai „Mistral“.

Į sandorį optimistai siūlo pažvelgti pro minėtą Charles'io de Gaulle'o strateginę prizmę, ragindami taip pat nepamiršti ir vidaus situacijos Rusijoje subtilybių. Jos esą byloja, kad sandoris – „tikras smūgis ypač galingam iki šiol buvusiam kariniam-pramoniniam kompleksui“ ir „... gali būti naudingas šios šalies armijos modernizavimo šalininkams“⁹. Tiesa, optimistai nesiūlo dabartinės Rusijos vadovybės vykdomo šalies modernizavimo susieti su demokratizavimu, tačiau retoriškai sako: „juk ir NATO narė Turkija tokia nėra. Bet ja nepasitikėti lyg ir neturime pagrindo.“¹⁰

Apibendrinami optimistų poziciją sakytume, kad jie tiki „engagement'o“ strategija ir galimybe suderinti kelis jos brėžiamus santykių su Rusija gundymo ir bauginimo kelius (taktikas)¹¹. Pirmasis – tai abipusiškai naudingas bendradarbiavimas ekonominėje srityje ir strateginio dialogo, apimančio klausimus nuo globalios finansų krizės, klimato kaitos iki kovos su terorizmu, Irano bei islamistų radikalizmu, konfliktų Centrinėje Azijoje valdymo, plėtojimas. Antrasis – nuolatinis ES (kartu su JAV) spaudimas Rusijai dėl tokių santykių pagrindo – pagarbos tarptautinei teisei, Jungtinių Tautų Chartijai, Helsinkio principams, suverenų ir nepriklausomų nuo Rusijos kaimynų suvereniteto gerbimo, įtakos sferų koncepcijos atsisakymo. Šiam antrajam keliui priskiriamas ir reikalavimas Rusijos vadovybei investuoti į savo žmones, sukurti tvaresnę ekonomiką, paremtą teise, skaidriais įstatymais ir pan.

⁸ Sirutavičius V., „Rusija pamažu ima ieškoti savo vietos Vakarų pasaulyje“, Laurinavičius, Lopata, op. cit., p. 271.

⁹ Laurinavičius M., *Rusija – NATO narė?*, <<http://www.lrytas.lt>>, 2010 03 13.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Hamilton, Burwell, 2009, p. 39–40.

Klausimas būtų, ar įmanoma šiuos kelius suderinti? Nevalingai iš praeities išskyla tarpukario Vakarų Europoje pasireiškusios tos pačios pataikavimo („appeasement“) politikos, taikytos ir Rusijos atžvilgiu, likimas. Tada demokratinis pasaulis, siekdamas susitarti su nedemokratinė valstybe, galų gale buvo priverstas aukoti silpnąsias demokratijos grandis.

Nuosaikieji „engagement“o“ interpretatoriai prisimena tarpukario pataikavimo politikos padarinius, tačiau jų nesuabsoliutina. Jiems kur kas svarbesnė vadinamoji susidvejinimo tendencija ir jos prasmės¹². Nuosaikieji minėtą susidvejinimo tendenciją apibūdina maždaug taip.

Stebint Vakarų didžiųjų valstybių elgesį Rusijos ir buvusios SSRS erdvės atžvilgiu matyti, kad Vakarų viešojoje erdvėje, žiniasklaida ir nevyriausybinės organizacijos yra kritiškos Rusijos nedemokratiškumui bei jos imperinėms apraiškoms. Tiesa, kritiškos ne absoliučiai, bet dozotai, nuolat keičiant kritikos smarkumą ir židinius. O JAV ir ypač ES senbuvės didžiosios valstybės flirtuoja su Rusijos valdžia ir tą flirtą net vadina strategine partneryste. Tai ir yra susidvejinimas. Kitaip nei šaltojo karo laikotarpiu Vakarų valstybės nejučia betarpiškos Rusijos nedemokratiškumo grėsmės, todėl ir leidžia sau žaisti tą susidvejinimo žaidimą. O jis smarkiai apsunkina minėtų galių strategijos identifikavimą. Galima tik kelti prielaidą, kad ilgojo laikotarpio perspektyvoje Vakarų valstybių (ir ES milžinų, ir JAV) tikslas yra „suvakarietinti“ visą buvusios SSRS erdvę kartu su pačia Rusija. Tačiau šis tikslas neatskleidžia, kokius žingsnius minėtos valstybės gali žengti trumpuoju bei vidutiniu laikotarpiais net ir strateginiu lygmeniu.

Aptardami ES, nuosaikieji teigia, kad jos geopolitinė strateginė esmė yra nuosekli plėtra į Rytus, nors šiuo metu ji yra linkusi plėtrą stabdyti. Paaiškėjo, kad ambicija išplėsti ES įtaką erdviškai bei tapti globaliu ekonominiu ir politiniu veiksniu buvo pernelyg išibėgėjusi. Paaštrėjo ir iki tol fiksuoti ES silpnumai. ES senbuvėjų piliečiai ne-

¹² Laurinavičius Č., *Lietuvos Rytų politikos strategijos dalys*, mašinraštis, 2006, p. 3.

mato naudos iš ES plėtros. Viltys, kad ES sulauks kultūrinio bei moralinio naujųjų narių, pirmiausia iš Vidurio ir Rytų Europos, impulso, nepasiteisino¹³. Netgi priešingai – naujokės suteikė ES daugiau amoralumo, pavyzdžiui, godžiai siekdamos finansinių išmokų. Beje, šią tendenciją pripažįsta ir patys lietuviai. Mečio Laurinkaus nuomone, „stojant į Europos Sąjungą Europa buvo suvokiama kaip platus vertybių spektras. Dabar požiūris susiaurėjo. Sumaterialėjo. ES matoma tik kaip pinigų maišas, iš kurio reikia mokėti pasiimti. Visa kita – šalutiniai dalykai“¹⁴. Nors dabartinių ES senbuvių Graikijos, Portugalijos, Ispanijos, Italijos pavyzdžiai rodo ką kita, nuosaikieji ir toliau siūlo nesistebėti tuo, kad visų jų išvardytų veiksmų kontekste labai sustiprėjo Europos senbuvių palankumas Rusijai kaip realiai galimybei turėti ekonominės naudos, sutramdyti naująsias nares, o galiausiai silpninti ir JAV spaudimą. Mat ES, net stabdydama plėtrą, negalėjo tik ramiai stebėti, kaip SSRS erdvėje savo įtaką plėtoja JAV, įtraukusios į šį procesą dar ir nemažą būrį ES naujokių. Todėl ir ES buvo priversta sekti iš paskos, juolab tai visi jos subjektai suvokė kaip strateginę kolektyvinės galios plėtojimo ateitį. Tačiau ir šiuo atveju ES milžinai rodė, kad dėl paramos vienai ar kitai buvusiai sovietinei respublikai nerizikuos savo gerais santykiais su Rusija.

Apibendrinami nuosaikiųjų poziciją, teigtume, kad jie, kaip ir optimistai, ilgojo laikotarpio požiūriu tiki „engagement'o“ ateitimi, o jos sėkmę sieja su ES senbuvių kreipiama strateginės konsolidacijos perspektyva naujokių sąskaita. Šiame kontekste grįždami prie

¹³ Apie ES senbuvių vyravusias viltis dėl naujokių rašo ir patys lietuviai. Pasak Vytauto Landsbergio, „amžinatilsį Belgijos karalius Baudouinas prieš metus Briuselyje guodėsi man savo rūpesčiu: Europos nukrikščionėjimu, vertybių pojūčio praradimu. Mūsų užkampyje matė pasirodžiusią kibirkštį, reikalingą ir Vakarams. Džiaugėsi, kad dar esą vilties. O vis dėlto, jeigu šio to verti, tai kur esame? Šimtas milijonų sužalotos dvasios žmonių žiūri į šimtus milijonų sotesnių, neryžtingų, nebesuvokiančių. Tai Europa“. Žr. Landsbergis V., „Tėvynės valanda“, Adomėnas M. (sud.), *Libertas & Pietas. Lietuviškas konservatizmas. Antologija 1993–2010*, Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2010, p. 25.

¹⁴ Laurinkus M., „Be kaukės“, *Lietuvos rytas*, 2010, gegužės 8, Nr. 103, p. 4.

minėtos pataikavimo („appeasement“) politikos istorinių pamokų ir dabarties realijų nuosaikieji ES naujosioms valstybėms narėms išstartų – pačios kaltos.

Tikėjimų „engagement’u“ fone girdimi ir *skeptikai*, tvirtinantys, kad dviejų kelių strategija nėra dalykinė¹⁵. Tikintis iš Rusijos civilizuoto elgesio tarptautinėje ir vidaus politikoje, perspėja skeptikai, pamiřštama, kad politinės sistemos elgesys tėra tik jos prigimties funkcija. Juk naivu priekaiřtauti vilkui dėl to, kad jis ėda avis, o ne žolę. Taigi naivu audringai demaskuoti Rusijos politinio režimo autoritarinę (autokratinę) prigimtį, kartu tikintis iš jos ne autoritarinio elgesio. Kaip ir vilko atveju sveikas protas reikalauja aiřkiai pasirinkti. Jeigu iš tikrųjų turime reikalą su „autoritariniu vilku“, visos derybos dėl to, kad vilkas imtų ir pasirinktų vegetarišką maistą, yra beprasmes. O jei jau tokios derybos vedamos, tenka logiřkai pripažinti, kad žmonės, su kuriais atsiesėdame prie derybų stalo, nėra „autoritariniai vilkai“. Vienas iš dviejų.

Skeptikai daug dėmesio skiria Rusijos politinei sistemai konceptualizuoti. Joje išvirtinės politinis režimas apibūdinamas kaip politinė vertikalė, valstybinė korporacija ar biurokratinio kapitalizmo sistema, skiriant tokius pagrindinius šios sanklodos bruožus¹⁶: hermetiška ir išorinėms įtakoms atspari politinė sistema, politinio ir ekonominio elito „suaugimas“, politinių sprendimų priėmimas pagal „direktorių tarybos“ funkcionavimo principus ir biurokratinės korporacijos kontroliuojamos strateginės ūkio šakos. Šių veiksmų sintezė, skeptikų nuomone, lemia, kad bet kokie išorinių veikėjų – valstybių ar tarptautinių organizacijų – bandymai „pririřti“ („to engage“) Rusiją prie tam tikrų „žaidimo taisyklių“, padidinti jos politinę ir ekonominę priklausomybę yra pasmerkti nesėkmei. Istorinės-politologinės

¹⁵ Janov A., *Russkaja ideja i 2000-yj god*, New York: Liberty Publishing House, 1988, p. 334.

¹⁶ „Ar ES turi poveikio svėrtų Rusijos atžvilgiu?“, *Rytų pulsas*, 2008, rugsėjo 4, Nr. 14, p. 4.

analizės požiūriu, šiai išvadai solidumo teikia akademiniai tyrimai, kreipiami autokratijos (patvaldystės) Rusijoje evoliucijai nagrinėti. Prieš kelis dešimtmečius tyrimus šia tema vykdęs Aleksandras Janovas labai įtikinamai atskleidė autokratijos Rusijoje raidos logiką kaip pagrindą suprasti ir dabartinę Rusijos politinę dinamiką¹⁷. Skeptikai atkreipia dėmesį į tą aplinkybę, jog rusų propagandinė mašina atkakliai įtikinėja, kad valstybės politinės sistemos prigimtis nėra svarbi.

Kvestionuodami vieną iš „engagement’o“ kelių, skeptikai plauna ir „pririšimo“ doktrinos pamatus. Todėl neatsitiktinai jie klausia – o kaip tokiu atveju adekvačiai apibūdinti ES, o tiksliau – jos vardu veikiančių kelių ES senbuvių – ir Rusijos santykius¹⁸?

Skeptikai linksta šiuos santykius apibūdinti kaip cirkuliarinę sąveiką, kurios pagrindinis bruožas yra jos dalyvių „nesubjektyviškumas“. Dalyviai nuolat keičiasi vaidmenimis, pakaitomis perima vienas kito funkcijas ir tarsi pamiršta buvusius principinius liberaliųjų demokratijų ir sovietinės Rusijos ideologinius, politinius ir vertybinius skirtumus¹⁹. Pašalinus vertybinį matmenį, jį nutylint arba menkinant skirtumus, galiausiai pripažįstami tik pragmatinių interesų skirtumai. O šie „nuvertybintoje“ (geo)politinėje žiūroje ima atrodyti tik kaip laikini vis platesnio ir skaidresnio ES ir Rusijos bendradarbiavimo kliuviniai. Pabrėžtina, kad tuo pačiu metu šie kliuviniai ne trukdo kalbėti apie tam tikrą ES ir Rusijos santykių neapibrėžtumą, leidžiantį vadinamąjį „saugumo užtikrinimo“ uždavinį nuolat laikyti svarbiausiu tarptautinės darbotvarkės klausimu.

Glaudesnio Europos Sąjungos bendradarbiavimo su Rusija siekis suprantamas²⁰. ES tikslas – ekonominės galios didinimas – iš dalies

¹⁷ Janov, 1988. p. 19–117, 326–364, 396–399.

¹⁸ Lucas, 2008; Radžvilas V., *Tiesos valanda: neįvykusi valstybė I, II (Pamąstymai Europos dienos proga)*, <<http://www.lrytas.lt>>, 2010 04 22, 2010 04 29; Thom F., *Rusija ir Europa: „įkrovimo iš naujo“ pavojai* <<http://www.balsas.lt>>, 2010 03 1.

¹⁹ Radžvilas V., „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu“, *Politologija* 1 (49), 2008, p. 7–13.

²⁰ Radžvilas V., „Europos ateitį gali lemti didžiųjų interesų trikampis“, Laurinavičius M., Lopata R. (sud.), op. cit., p. 122–123.

pasiekiamas remiantis Rusijos turimais ištekliais. Rusijai jis naudingas dėl ekonominių paskatų ir dėl galimybės stiprinti savo tarptautinį vaidmenį. Tačiau cirkuliarinėje sąveikoje, skeptikų nuomone, lieka neatsakytas esminis klausimas, o būtent – kur tas bendradarbiavimas veda? Be kita ko, jie primena, kad nuo *perestroikos* SSRS laikų Europos senbuviams (ir JAV) buvo būdinga politinė tendencija – žūt būt išsaugoti Vakarams palankų „reformatorišką“ Rusijos lyderį. Tokio lyderio buvimas, žinoma, daro teigiamą įtaką ir turi nemažą reikšmę praktinių abiejų pusių santykių plėtrai. Kita vertus, neatmestina, kad tokios politikos funkcija – tik palaikyti regimybę, esą tarp abiejų pusių vyksta pozityvi santykių plėtra, o Vakarų šalis vykdo apgalvotą politiką Rusijos atžvilgiu. Sąmoningai užmerkiamos akys prieš aplinkybę, kad „reformatoriškas“ Rusijos lyderis – tik evoliuciją patiriančios rusiškosios autokratinės politinės sistemos kūrinys. Todėl skeptikus labiausiai ir pritrunkia – vertinant istoriniu požiūriu Vakarų europiečių iliuzijos dėl Rusijos nesikeičia.

Jų nuomone, Rusija vis sugeba primesti idėjas, kad tie europiečiai dar ir klaidingai ją interpretuoja: silpna valstybė, demografinė krizė, neišvystyta ekonomika, dabartinės finansinės krizės palaužtos ambicijos. Tačiau būtent krizės metu 2008 m. pavasarį ką tik prezidentu išrinktas Dmitrijus Medvedevas prabilo apie naują Europos saugumo sistemą. Inicijatyva siekta iš naujo įvertinti „galios pusiausvyrą“, o iš tikrųjų – provokuoti europiečius, esą Europos Sąjunga turi atsizvelgti į susilpnėjusias JAV galias. Kaip euroatlantizmo silpnybės įrodymą Rusija 2008 m. rugpjūtį pademonstravo Gruzijoje jėgą. Po to prezidentas D. Medvedevas ant stalo padėjo raštišką pasiūlymą dėl naujos Europos saugumo sistemos. Pasiūlymas skelbė „naujos pasaulio tvarkos“ atsiradimą ir siūlė ES senbuvėms tą tvarką toliau kurti kartu, remiantis abi puses saistančiomis gelminėmis bendrybėmis – istoriniu likimu ir dabartinės padėties panašumais.

Pasak skeptikų, Maskva siūlo aljansą, kurio tikslas yra bendromis jėgomis sugrįžti į pasaulio politikos avansceną kaip vieningam euro-

azijiniam geostrateginiam dariniui. Vargu ar reikia aiškinti, kad pirmasis žingsnis tokios vizijos link – pašalinti iš Europos JAV veiksnį. Rusijai niekas netrukdo vizijai argumentuoti JAV prezidento Baracko Obamos pasiūlymą „perkrauti“ santykius pateikti kaip Vašingtono silpnumą, o Prancūzijos prezidento N. Sarkozy sprendimą parduoti karo laivą – kaip ES ir Rusijos politinę-karinę sąjungą pranašaujanti ženklą.

Ši įžvalga dėl „Mistral“ sandorio reikšmės skeptikus paradoksaliai artina su „engagement'o“ optimistais. Tačiau išorinis interpretacijų panašumas neturėtų užgožti conceptualaus skirtumo. Skeptikai prisimena istorines aplinkybes, bylojančias, kad nuo Petro I pralaimėjimo Narvos mūšyje laikų Rusijai krizės ir karai tapo pagrindiniu modernizacijos varikliu, užvedamu tam, kad Rusija pavirstų galia – visų pirma, karine. Todėl abejotina, ar vadinamoji D. Medvedevo modernizacijos programa skirsis nuo ankstesnių. Juolab ir optimistai teigia, kad dabartinėse reformose demokratija Rusijoje nenumatyta.

Apibendrinant skeptikų poziciją, pabrėžtinai jiems būdingas akcentas – vertybinio matmens nebuvimas ES ir Rusijos santykiuose leidžia abiem pusėms ir bendradarbiauti, ir natūraliai grumtis dėl tos pačios galios, stengiantis vienai kitą ir pergudrauti, ir dominuoti kitos atžvilgiu. Beje, skeptikai tiek akademiniai, tiek politiniai lygmeniu yra pasiūlę konkrečių receptų, kaip tokioje situacijoje Vakarai (ES) turėtų elgtis²¹.

²¹ Pateiksime tokių receptų lietuviškų pavyzdžių. Štai 2001 m. pavasarį dr. Česlovas Laurinavičius siūlė: „esminiai, ypač su visos Europos saugumu susiję procesai, neturi priklausyti nuo Maskvos įnorių. Rusiją, nors ir svarbią ekonominiiais ištekliais bei reikšmingą savitos kultūros raiškia, reikia traktuoti kaip valstybę, esančią šalia Europos. Tik postūkis prie demokratijos ir žmogaus teisių pagarbos leis Rusijai sugrįžti į Europos nacijų šeimą“. Žr. Laurinavičius, 2002, p. 243. Lygiai po septynerių metų europarlamentaras prof. Vytautas Landsbergis paskaitoje Magna Carta fonde, Romoje, pareiškė: „Galėčiau tarti ką nors fantastiška: jei vis dar norite būti laisvi nuo Kremliaus diktato, turite ką nors daryti, kad išgyventume **be Rusijos** (pabraukta – *V. L.*). Tai vienintelis būdas priversti Kremlių normaliai mąstyti netgi apie „tarpusavio priklausomybę“. Bet tai per sunku Vakarų politikams. Teoriškai utopinė idėja gyventi kurį laiką be Rusijos (kol ji ateis į protą) reikštų iliuzijų apie gerovę ir lyderystę nyki.

Nuosekliai taikant „engagement’ui“ istorinį rakursą, aiškėtų, kad dabartiniai ES ir Rusijos santykiai – tai ne tik vertybinio skirtumo nebuvimo padarinys. Vakarų valstybės irgi sugeba elgtis ciniškai bei veidmainiškai. Tačiau apibūdintos cirkuliarinės sąveikos mechanizmas rodo, kad Rusija vis dažniau tampa abejinga tam, kaip yra vertinami jos veiksmai.

Rusijos užsienio reikalų ministro Sergejaus Lavrovo atsakymas į klausimą apie karą su Gruzija (S. Lavrovas į klausimą, kodėl Rusija kariauja su Gruzija, po ilgokos pauzės atsakė: „Ji pati žino“²²) – tik vienas iš daugybės Rusijos abejingumo pavyzdžių. Nors ES, o tiksliau – jos senbuvės, šį ar panašius pavyzdžius vertina tik kaip Rusijos išpuikimą, tai iš tikrųjų yra Maskvos įsitikinimas, kad Vakarai žiūri į pasaulį lygiai taip, kaip ji, ir todėl veikia atitinkamai. Tokia santykių būklė ir tebegimdo jų nenuspėjamumą. Būtent šiame kontekste verta prisiminti bent tas nesenas patirtis, kurias įgijo net tie sprendimų priėmėjai, kurie taikstėsi su Rusija. Antai ilgametis (1998–2005) Vokietijos užsienio reikalų ministras ir vicekancleris Joschka Fischeris pripažino, kad „Rusijos elitui silpnumas ir bendradarbiavimas yra nesuderinami, todėl bet kas, kas nori bendradarbiauti su Rusija – kuo yra suinteresuota ir Europa – privalo būti stiprus“²³. J. Fischeris iškėlė klausimą – ar Europa stipri?

Nepaprastai greit tai pasirodė per didelę kainą už Europos laisvę ir identitetą. Žodžiai, žodžiai ir žodžiai apie vertybių bendruomenę negali paslėpti tų vertybių erozijos ir artėjančio netikėjimo. Tikrosios šiandienos vertybės yra vis labiau materialinės nei moralinės.“ Žr. Landsbergis V., „Europos augimas ir nuosmukis“, Landsbergis V., *Europos parlamente. T. V. 2008 m. sausis–gruodis*, Vilnius, 2008, p. 90.

²² Lavrovas teigia necenzūrinį žodį apie Saakasvilį pavartojęs cituodamas vieną iš kolegų Europoje, <http://www.anglija.lt/straipsniai/naujienos/pasaulyje/lavrovas_teigia_necenzurini_zodi_apie_saakasvili_pavartojęs_cituodamas_viena_kolega_is_euro>; Griene S., „Ką naujo mes galime sužinoti apie Rusiją“, *Sorbes*, 2008, rugsėjo 1.

²³ Fišeris J., „Realizmas dėl Rusijos: ar bendrauti?“, *Gairės*, 2009, sausis, Nr. 1, p. 19.

3. *ES ir Rusijos „engagement’as“: dalyvių tapatybių ypatumai*

Atsakant į šį klausimą kyla pagunda vertinti ne tiek gana nesunkiai pamatuojamus ekonominius, karinius ar formalius konstitucinės ES tvarumo kriterijus, kiek tapatybinį: kas yra ES?; ką reiškia joje kartkartėmis girdimos pretenzijos į pasaulio euroglobalizaciją²⁴?

Kad ES turi išspręsti ne tik „technines“ savo gilinimo bei plėtos problemas, bet ir apibrėžti savąjį dvasinį bei politinį tapatumą, niekada neabejota. Tačiau tikra ir tai, kad ES architektų pastangos sukurti „europietį“ kol kas nėra labai vaisingos. Konstituciškai paneigus krikščioniškas šaknis, Europa pastebėjo atsidūrusi tam tikroje moralinėje kryžkelėje. Tiesa, pastaruoju metu ji bando atspirti europietiška tapatybei surasti istorijoje. Europos Parlamentas paskelbė, kad 2014 m. Briuselyje atvers duris Europos istorijos rūmai. Yra sukurtas interneto tinklas Europos istorijos klausimams nagrinėti²⁵. Briuselyje karštai diskutuojama dėl rašytinės bendraeuropinės Europos istorijos. Diskusijose aktyviai dalyvauja ir lietuviai. Štai profesorius V. Landsbergis sako: „Nemanau, kad su lenkais niekad nesutartume dėl Jonušo Radvilos ar Želigovskio („Žulikovskio“, čia folkloras), juolab žemaitiškų šaknų veikėjo valstybininko Pilsudskio (kur nors iš Pilsodos). Sutarsim ir dėl to lietuviu Jogailos, kuris Žalgirio mūšyje keistai pasyviai elgėsi, realią košę kabinti paliko pusbroliui. Užtat įsteigė Krokujų universitetą visiems. [...] Šiuo keliu gali atžygiuoti, greta kitų, ir mūsų bendra Europos istorija. Nei sumestinė tautinė, nei

²⁴ Iki vadinamosios pasaulinės finansų krizės neretai buvo aiškinama, kad ES turi galimybių tapti globali veikėja. Šiai galimybei įgyvendinti buvo keliami ES, kaip valstybių santykių modelio, globalizacijos idėja. Ji buvo apibūdinama maždaug taip: Europos Sąjunga yra unikali postmoderni tarptautinė politinė struktūra, kurios plėtra – euroglobalizacija – gali sustabdyti vienpoliškumo ar daugiapoliškumo pasaulėtvarkoje tendencijas, t. y. globalios europeizacijos idėjos įgyvendinimu konsoliduoti transatlantinę ir transeurazinę erdves. Žr. Lopata R., „ES – Rusijos santykiai“, pranešimas Lietuvos Respublikos Seime, Vilnius, 2006 m. spalio 4 d.

²⁵ Geremek B., „Common Memory and European Identity“, Swoboda H., Wiersma J. M. (eds.), *Politics of the Past*, op. cit., p. 41.

bespalvė tarptautinė, o europietiška – ne jau tai būtų įmanoma? Gal ir būtų...“²⁶ Tačiau kol to nėra, V. Landsbergis ironizuoja, kad europiečio tapatumas netrukus remsis tik turimais ES valstybių narių pasais arba Europos tapatybės kortelėmis²⁷.

Yra ir kur kas pesimistiškesnių nuomonių. Profesorius Timothy Snyderis pažymi, kad Vidurio ir Rytų Europos valstybių istorijos neįsilieja į bendrąją Europos istoriją ir kol kas panašu, kad jos taip ir liks Vidurio ar Rytų Europos valstybės, o Europa asocijuosis su ES senbuvėmis²⁸. Pastabas profesorius grindžia stebėdamas ES vykstančias derybas dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija bei debatus dėl totalitarizmą Europos Parlamente ir Europos Tarybos Parlamentinėje Asamblėjoje. Debatuose tikrai yra matoma istorinių – tapatybinių skirčių tarp ES senbuvių ir naujokių. Neatsitiktinai prieš keletą metų kitas profesorius – V. Landsbergis – taip džiaugėsi Europos komisaro Franco Frattini žodžiais „jūsų istorija yra mūsų istorija“. Nors tuoj pat ir pagrūmojo: „dvi totalitarinės tironijos su savais nusikaltimais prieš žmoniškumą, kuriuos neigti – naujas nusikaltimas“²⁹.

O Rusija tapatumo fronte jau seniai ne kalba, o dirba, vadovaudamasi ne tik politinės ekonominės sistemos, bet ir nacionalinės idėjos konsolidavimo logika. Jos kryptis – įdiegti nacionalinei idėjai istorinius pagrindus, koncentruojant istorinę sąmonę ir savimonę. Rezultatai ėmė aiškėti 2007 m. pabaigoje, kai Rusijos dešimtokus pasiekė tada dar prezidento Vladimiro Putino aprobuoti šimtatūkstantiniu tiražu išleisti XX a. istorijos ir visuomenės mokslo vadovėliai ir juos lydinti metodinė bei pagalbinė medžiaga.

Neaptariant šios edukacine vadinamos literatūros turinio³⁰, atkreiptinas dėmesys į jos paskirtį – nacionalinės Rusijos valstybės

²⁶ Landsbergis, 2008, p. 52–53.

²⁷ Landsbergis V., „Europos augimas ir nuosmukis“, op. cit., p. 85.

²⁸ Snyder T., „The Historical Reality of Eastern Europe“, *East European Politics and Societies* 23, 2009, no. 1, p. 7.

²⁹ Landsbergis, 2008, p. 53.

³⁰ Šepetytys N., „Lietuvos vaizd(avim)as šiuolaikiniuose Rusijos istorijos vadovėliuose“, *Lietuvos istorijos studijos* 22, 2008, p. 144–162.

sukūrimo ir pirmosios rusų kartos pilietinio bei patriotinio auklėjimo uždaviniai neatsiejami nuo SSRS istorijos integracijos į Rusijos nacionalinę tradiciją. Paskirtis aiškinama taip. Kadangi Rusija yra juridinė SSRS teisių perėmėja, tai ji turi ir moralinę prievolę išūnyti SSRS nacionalinės Rusijos atmintyje. Tai reiškia, kad tik rusai turi teisę vertinti sovietinę istoriją, o ne Europos Taryba ar Parlamentas³¹. Beje, dar tik pristatant vadovėlių koncepciją, o pristatyme dalyvavo ir vokiečių istorikai, pastarieji klausė, kaip tokia koncepcija praktiškai gali būti taikoma Rusijos ir Vokietijos santykiams, ar šie santykiai nesiskleidė europiniame istorijos kontekste, todėl turėtų būti apmaštomai ir vertinami kartu? Rusų pusė pateikė tokį atsakymą: „... tai užduotis ateičiai – rasti Rusijai ir Vokietijai bendraeuropinį kontekstą sprendimams apie Europos ir jos civilizacijos praeitį. Bet leiskite mums iš pradžių Rusijoje išspręsti nacionalinės valstybės sukūrimo ir pirmosios rusų kartos pilietinio-patriotinio išauklėjimo uždavinį. Juk jums, vokiečiams, tokie uždaviniai nekyla. Jums svarbiau tvirti bendraeuropietišką tapatybę. Mes prie to būtina prisijungsime, ir ne tik su dujų vamzdžiais. Tačiau leiskite mums iš pradžių įgyvendinti uždavinį – tapti tikrais rusais.“³²

Kaip realiai vyksta Rusijoje šis tapsmo procesas – atskira tema. Tačiau verta priminti, kad Rusijos istorijos politika turi ir išorinį – geopolitinį – matmenį. Jo apraiškų buvo galima matyti 2010 m. balandžio pabaigoje Ukrainos prezidentui Viktorui Janukovičiui braukiant iš Europos Tarybos dienotvarkės holodomoro klausimą³³.

³¹ „Nenorinti praeiti praeitis šiandieninėje Rusijoje (liudytojų, tyrinėtojų ir stebėtojų diskusija)“, *Naujasis židinys-Aidai*, <<http://www.lrytas.lt>>, 2008 12 17. Teisybės dėlei reikia pripažinti, kad SSRS istorijos integracijos į Rusijos nacionalinę tradiciją koncepcija kai kurie rusų istorikai kritikavo, švelniai šaržuodami: „Segodnia userdno my Gospoda slavim i Leninu slavnuju pesniu poem, Dzeržinskogo skoro na mesto postavim, Togda už sovsem chorošo zažyviom“ („Šiandien mes uoliai garbinam Dievą ir Leninui dainą šlovingą dainuojam, greitai Dzeržinskį į vietą gražinsim, tada jau tikrai pradėsim gyventi gerai“). Eilės – šiaip sau, ir mintis – neypatinga, bet tai atspindi kryptį, kurlink juda rusai istorijos politikoje.

³² Nenorinti praeiti praeitis šiandieninėje Rusijoje, op. cit.

³³ V. Janukovičius: laikyti holodomorą genocidu būtų klaida, <<http://www.delfi.lt>>, 2010 04 28.

Europos Parlamentas 2008 m. priimtos šiuo klausimu savo rezoliucijos neatšaukė. Tačiau būtent šiame kontekste tebėra aktuali dar viena J. Fischerio pastaba³⁴. O jis perspėjo, kad ES neveiklumas daugiausia yra Rusijos stiprybės ir Europos silpnumo požymis.

Vietoj apibendrinimų

Vakaruose jungtuku „ir“ pabrėžiamas santykis tarp Europos Sąjungos ir Rusijos yra įvardijamas „engagement’u“. Praktikoje vykstantis jo įgyvendinimas interpretuojamas trejopai: optimistiškai, nuosaikiai ir skeptiškai. Tai – apibendrinantys, idealūs, pagal tikėjimo „engagement’o“ sėkmę laipsnį skirstytinų interpretacijų ir tarptautinių praktikų pavadinimai.

Apibendrinami optimistų poziciją teigtume, kad jie tiki „engagement’o“ strategija ir galimybe suderinti kelis jos brėžiamus santykių su Rusija gundymo ir bauginimo būdus (taktikas).

Nuosaikieji, kaip ir optimistai, ilgojo laikotarpio požiūriu tiki „engagement’o“ ateitimi, o jo sėkmę sieja su ES senbuvų kreipiama strateginės konsolidacijos perspektyva naujokių sąskaita.

O štai aptariant skeptikų poziciją, pabrėžtinai jai būdingas akcentas – vertybinio matmens nebuvimas ES ir Rusijos santykiuose. Tai leidžia abiem pusėms ir bendradarbiauti, ir natūraliai grumtis dėl tos pačios galios, stengiantis vienai kitą ir pergudrauti, ir dominuoti kitos atžvilgiu.

„Engagement’o“ aiškinimų įvairovę stimuliuoja sudėtinga istorinių, vertybinių bei pragmatiniais vadinamų veiksnių, turinčių įtakos Europos ir Rusijos santykių raidai iki šiol, sąveika ir skirtingi požiūriai į bendradarbiavimo perspektyvas ateityje. Svarbus aiškinimų įvairovės šaltinis yra ir skirtingos Eurazijos žemyno būsimos geopolitinės raidos vizijos.

Akivaizdi ir dar viena aplinkybė, o būtent tai, kad analizuojamo ES ir Rusijos „engagement’o“ kryptį labai stipriai veiks jo dalyvių kultūrinio ir politinio tapatumo paieškos.

³⁴ Fišeris, 2009, p. 19.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Fišeris J., „Realizmas dėl Rusijos: ar bendrauti?“ *Gairės*, 2009, sausis, Nr. 1.
- Geremek B., „Common Memory and European Identity“, *Politics of the Past: The Use and Abuse of History*, Swoboda H., Wiersma J. M. (eds.), *Socialist group in the European Parliament*, Renner Institute, 2009, <http://www.socialistgroup.eu/gpes/media3/documents/2856_EN_politics_past_en_090603.pdf>.
- Griene S., „Ką naujo mes galime sužinoti apie Rusiją“, *Sorbes*, 2008, rugsėjo 1.
- Hamilton D., Burwell F. (Lead authors), *Shoulder to Shoulder: Forging a Strategic U.S. – EU Partnership*, Atlantic Council of United States et al., 2009.
- Janeliūnas T., Lopata R., *Šaltasis karas: tarptautinė sistema ir Europos politika*, Vilnius: VU leidykla, 2008.
- Janov A., *Russkaja ideja i 2000-yy god*, New York: Liberty Publishing House, 1988.
- Landsbergis V., „Europos augimas ir nuosmukis“, *Europos parlamente*, Landsbergis V., Kn. 5, Vilnius: Baltijos kopija, 2008.
- Landsbergis V., „Tėvynės valanda“, Adomėnas M. (sud.), *Libertas & Pietas. Lietuviškas konservatizmas. Antologija 1993–2010*, Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2010.
- Laurinavičius Č., „Europai vertėtų atsisakyti užsitiesusio tikėjimo Rusija“, Laurinavičius M., Lopata R. (sud.), *Tarptautinė politika: komentarai ir interpretacijos*, Vilnius, 2002.
- Laurinavičius M., „Rusija – NATO narė?“, *Lietuvos rytas*, 2010, kovo 13.
- Laurinkus M., „Be kaukės“, *Lietuvos rytas*, 2010, gegužės 8, Nr. 103.
- Lopata R., „ES – Rusijos santykiai“, pranešimas Lietuvos Respublikos Seime, Vilnius, 2006 m. spalio 4 d.
- Lopata R., „Kaip derėtų elgtis su Rusija?“, *Politologija* 1 (49), 2008.
- Lucas E., *Naujas Šaltasis karas: Kremliaus keliami grėsmė Rusijai ir Vakarams*, Vilnius: Baltos lankos, 2008.
- Piontkovsky A., *Russian Identity*, Hudson Institute, 2008.
- Radžvilas V., „Europos ateitį gali lemti didžiųjų interesų trikampis“, Laurinavičius M., Lopata R. (sud.), *Tarptautinė politika: komentarai ir interpretacijos*, Vilnius, 2002.
- Radžvilas V., „Europos Sąjungos santykių su Rytų Europos šalimis klausimu“, *Politologija* 1 (49), 2008.
- Radžvilas V., „Tiesos valanda: neįvykusi valstybė I, II (Pamąstymai Europos dienos proga)“, *Lietuvos rytas*, 2010, balandžio 22, 2010, balandžio 29.
- Roberts C. A., *Russia and the European Union: The Sources and Limits of „Special Relationships“*, Strategic Studies Institute, 2007.
- Sirutavičius V., „Rusija pamažu ima ieškoti savo vietos Vakarų pasaulyje“, Laurinavičius M., Lopata R. (sud.), *Tarptautinė politika: komentarai ir interpretacijos*, Vilnius, 2002.

Snyder T., „The Historical Reality of Eastern Europe“, *East European Politics and Societies* 23, 2009, no 1.

Šepetys N., „Lietuvos vaid(avim)as šiuolaikiniuose Rusijos istorijos vadovėliuose“, *Lietuvos istorijos studijos* 22, Vilnius: VU leidykla, 2008, p. 144–162.

Thom F., *Rusija ir Europa: „įkrovimo iš naujo“ pavojai*, 2010 m. kovo 1 d., <<http://www.balsas.lt>>.

„Ar ES turi poveikio svertų Rusijos atžvilgiu?“, *Rytų pulsas*, Rytų Europos studijų centras, 2008 m. rugsėjo 4 d., Nr. 14.

V. Janukovičius: *laikyti holodomorą genocidu būtų klaida*, <<http://www.delfi.lt>, 2010 m. balandžio 28 d. <<http://www.delfi.lt/news/daily/world/vjanukovycius-laikyti-holodomora-genocidu-butu-klaida.d?id=31607153>>.

SUMMARY

EU AND RUSSIA: WHAT “AND” MEANS?

In the article, the EU and Russia relations are analyzed as paying specific attention to the conceptual and practical weight provided for the conjunction “and” when EU–Russia relations are interpreted and practically constructed in the West. The answer which is in common use – these relations are intellectually based and practically shaped according the engagement doctrine – is known well. However, the common answer does not eliminate the problem why the perspective of the practical application of engagement toward Russia is still under dispute in the West?

The article proceeds to revealing the specifics of the Western attitudes in regard to engagement with Russia and theirs correlation with the cultural-political identities of engagement’s participants.

The conjunction “and” emphasizing the EU–Russia relations is interpreted in three ways: optimistically, equably and skeptically. Optimists, moderates and skeptics are more “ideal”, presumptive entitlements characterizing the Western interpreters of engagement according theirs believe in the success of the practical implementation of the doctrine.

Generalizing the optimists it is worth to note that they trust the strategy of engagement and believe that is possible to harmonize two-tracks policy (temptation and intimidation) toward Russia.

Moderates believe in the future of engagement in long term perspective same as optimists. They link the success of engagement with the perspective of strategic consolidation of the EU directed by old-member states of the EU to the expense of the interests of the new-comers.

Skeptics are inclined to emphasize the lack of values dimension in the EU–Russia relations. According to skeptics, the lack creates the opportunity for the mutual cooperation and for power struggle seeking to overreach each other and to prevail over each other.

The diversity of interpretations is stimulating by the nodus of factors (history, values, pragmatic interests) which is still affects the EU and Russia relations as well as different attitudes toward the perspectives of co-operation in the future. The very important source of the diversity is the difference in disparity of position regarding the geopolitical development of Eurasia.

The article ends with the conclusion that the direction of the EU and Russia engagement will be strongly influenced by the reciprocal attempts to define their own cultural-political identities.

